

ARAP YARIMADASINDA DEMOKRASİ OLABİLİR Mİ? YEMEN ÖRNEĞİNDE DEMOKRASİ VE TOPLUMSAL YAPININ TARİHSEL PERSPEKTİFLE ANALİZİ

Arş. Gör. Veysel Ayhan
Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Uluslararası İlişkiler Bölümü
Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Giriş

Seba Melikesi Belkis'in ülkesi olan Yemen, diğer Arap ülkelerinden farklı olarak parlamenter sistemini ve demokratik kurumlarını geliştirmeye çalışmaktadır. İlk parlamento seçimlerin yapılmasının üzerinden geçen on yıllık bir süre içerisinde üçü parlamento için olmak üzere Yemenliler toplam altı defa sandık başına gitmişlerdir. Bunların yanında kadınlara tanınan seçme ve seçilme hakkı, bağımsız yargı, basın özgürlüğü ve çoğulcu parlamenter sistemi ile Yemen on yıl önce başlatmış olduğu demokratikleşme yolunda önemli adımlar atmıştır.

I. Dünya Savaşı sonrası, İmam Yahya önderliğinde bağımsız bir cumhuriyet olarak ortaya çıkan Kuzey Yemen'e karşı Güney Yemen 1800'lerin başında uğramış olduğu İngiliz işgalinden 1967 yılında kurtulabilmiştir. Ancak, bu tarihten itibaren Kuzey ile Güney arasındaki ilişki Soğuk Savaş ile bölge ülkelerinin etkisi altında gelişme göstermiştir. Kuzey Yemen'de 1962'de Mısır'ın desteğiyle Cumhuriyetçilerin İmamlık rejimini devirmesine rağmen, ülkede etkin olan Zeydi kabilelerin desteğinden yoksun olan iktidar ile geleneksel yapılara dayanan İmam taraftarları arasında yaklaşık 7 yıl süren bir iç savaştan sonra iki tarafın da hükümette temsil edildiği bir yönetim oluşturulabilmiştir. Oysa Güney Yemen'de 1967 yılında Marksist bir yönetim kurulmuştur. Kuzey'de ise hem Cumhuriyetçilerin hem de Kralcılarının hükümette temsil edildiği yeni yönetimin dış politikada temel ilgi odağı Güneyle birleşme oldu. 1990'lara doğru hem uluslararası sistemde meydana gelen değişiklikler hem de kuzeyli liderler ile Güneyli liderlerin demokrasi temelinde birleşme kararını desteklemeleri ile yaklaşık 200 yıllık ayrılık da son buluyordu.

İki Yemen'in Nisan 1990'da birleşme kararı almasından sonra 1993 yılında ilk demokratik seçimler yapıldı. Bu ilk demokratik deneyimin ardından herkes Yemen'in toplumsal yapısı ile demokrasi arasındaki ilişkinin nasıl bir seyir izleyeceğini merak ediyordu. Diğer bir deyişle, hem bölge devletleri hem de bölgede etkin olan büyük devletler, ülkede etkin olan Kabileler, Şeyhler ve Zeydi inancının retoriği dururken, demokrasinin nasıl bir seyir izleyeceğini beklemeye koyuldular. Ancak bugün sahip olduğu çoğulcu siyasi yapısının yanında kadınlara tanınan seçme ve seçilme hakkı ile Yemen'in, 1990'larda başlatmış olduğu süreci korumaya ve geliştirmeye çalıştığı görülmektedir. Bu bağlamda yaptığımız bu çalışma kapsamında Yemen'de demokratikleşme projesinin tarihi ve kültürel arka planı dikkate alınarak, Yemen'in sosyo-politik yapısının demokrasi sürecini nasıl etkilediği incelenmektedir. Diğer bir ifade ile toplumsal, siyasal kültürün ve yapının Yemen'deki demokratikleşme sürecine etkileri analiz edilecektir.

SİYASAL YAPI OLUŞTURMA SÜRECİNDE TOPLUMSAL YAPININ ROLÜ: ÖZERKLİKTEN BAĞIMSIZLIĞA GİDEN YOLDA KUZEY İLE GÜNEY YEMEN'DE FARKLILAŞAN SİYASİ KÜLTÜR

Arabistan yarımadasının güney-batı köşesinde yer alan ve nüfusunu Arapların oluşturduğu bir ülke olan Yemen, batıdan Kızıl Denize, güneyden de Hint Okyanusu ile Aden Körfezine açılan konumu ile oldukça stratejik bir bölgede yer almasının yanında, Umman ve Suudi Arabistan'la sınırı olan Yemen aynı zamanda Kızıl deniz ile Hint okyanusunu birbirine bağlayan stratejik konumdaki Aden boğazına da hakim durumdadır.¹ Diğer Arap ülkelerinden farklı olarak Bedevi kültüründen ziyade yerleşik bir toplumsal kültürü sahip olan Yemen halkı, etnik açıdan homojen olmasına rağmen, söz konusu bu etnik yapı toplumu birleştiren bir öge değildir. Zira dini açıdan da homojen bir toplum olan Yemenliler, mezhep temelinde İslamiyet'in Zeydi (Şii) ve Şafii (Sünni) kolundandırlar.

Şiiliğin bir kolu olan ve toplumun Şii imamlar tarafından yönetilmesi olan Zeydilik, Hz. Osman dışında diğer üç Halife'nin halifelığının kabul edilmesi bakımından, diğer katı Şii anlayışından farklılaşsa da Hilafet hakkını Ehl-i Beyt ile sınırlandırması bakımından yine de Sünnilikten ayrılmaktadır. Dolayısıyla, Zeydilerdeki imamlık 12 İmamcılar dediğimiz Caferilerdekinden farklıdır. Yemen siyasi hayatında önemli bir rol oynayan Şii imamlar, esas güçlerini toplumun yaklaşık yarısını oluşturan Şii mezhebinden alırken, nüfusun geri kalan kısmı Sünniler ve küçük bir azınlık olarak da Hıristiyanlar, Yahudiler ve Hindulardan oluşturmaktadır.²

Yemen'de ikinci önemli mezhebi oluşturan Sünniler de Yemen tarihinde önemli bir yer tutmaktadırlar. Özellikle Taiz ve Tihama veya Türkiye'de bilindiği adıyla Yemen ovası civarında sayıca yoğunlaşmaktadırlar. Osmanlı'dan önce Şii kabilelerle ihtilaf halinde bulunan ve Şii imamların dini otoritesini tanımayan Sünniler, Osmanlı'nın bölgeye gelmesi ile Osmanlı hükümdarlarına tabi olmuşlardır. Nitekim, Osmanlı Paşası Sinan Paşa, 1540'lardan sonra başlayan isyan hareketlerine katılmadıkları için ve sadakatlerinden dolayı onlara sancak vermiş ve kendilerini Mazlum olarak adlandırmıştır.³

Yemen sosyal yapısında öne çıkan bir diğer olgu ise güçlerini dinden alan Seyitler, Şerifler, Şeyhler ve Kadıların toplumda oynadıkları roldür. Bu bağlamda Hz. Hüseyin'in soyundan gelenlere Seyit, Hz. Hasan'ın soyundan gelenlere de Şerif denmekte ve bu soy silsilesi, aynı zamanda Yemen'de ayrıcalıklı toplumsal grubu oluşturmaktadır. Seyitler soy ağaçlarını Peygamberimize kadar geri götürdükleri için toplumda büyük bir saygınlığa sahiptirler. Nitekim Şii inancında imamın aynı zamanda Seyyit olması zaten mezhebin özünde vardır. Bu grupların dışında bir diğer imtiyazlı grupta kadınlardan oluşmaktadır. Bunlar Şii din alimleri ve Şii şeriatının hukukçularıdır. Bu vasıfları ile sadece din alanında değil aynı zamanda idari alanlarda da toplumun yönetici kadrolarına hakim olmuşlardır. Bu grubun altında ise Şeyh (kadı gibi dini otorite sahibiydiler ve büyük bir kısmı da kabile reisidir) ve kabile reisleri gelmektedir. Bunların da altında tüccar ve esnaf sınıfı bulunmaktadır.⁴

¹ İhsan S. Sırma, **Osmanlı Devletinin Yıkılışında Yemen İsyancıları**, Konya: Selam Yay., 1995, s. 33.

² Edgar O'Ballance, **The War in Yemen**, London: Faber and Faber, 1971, ss. 20-21.

³ Yemen'in içtimai ve kültürel yapısı ve Osmanlı'nın Yemen'de nasıl hakimiyet kurduğunu inceleyen Hulusi Yavuz, eserinde dönemin liderleri hakkında detaylı bir bibliyografya sunmaktadır, bkz., Hulusi Yavuz, **Yemende Osmanlı Hakimiyeti**, İstanbul: yyy., 1984

⁴Robert D. Burrowes., Prelude to Unification: The Yemen Arap Republic, 1962-1990, **International Journal of Middle East Studies**, Volume: 23, Issue:4 (Nov., 1991), ss. 484-485 (ss. 483-506).

Ancak bu noktada şunu tekrar belirtmekte yarar var. Tüm bu imtiyazlı grupların yanında, Yemen toplumunun karakteristik özelliği, modern bir ulus olmaktan ziyade akrabalık ilişkilerine dayalı kabile tipi bir örgütlenmeye sahip olması ve her kabilenin başında da bir liderin bulunmasıdır. Birçok eski gelenek ve göreneğin günümüze kadar taşındığı bir ülke olan Yemen’de şehir ya da bölge yöneticileri geçmişte kabilelerin uzlaşması (Şura yönetimi) sonucu seçilmekteydi. Dolayısıyla seçilen kişinin gücü ve otoritesi, toplumda etkin olan kabile liderlerine dayandığından sınırlı olmakla beraber atanmış değil seçilmiş olduğundan tabana yayılıyordu. Bu nedendir ki, hem Abbasiler hem Eyyübiler hem de Osmanlı döneminde söz konusu güçler bu bölgede tam bir hakimiyet kuramamıştır. Güçlerini kabile reislerinden aldıkları için imamlar kabile reislerinin çıkarını gözetmek zorunda kalmaktaydılar. Dolayısıyla imam adına savaşan kişi nihai aşamada imamdan ziyade kendi kabile reisine bağlıydı ve bundan dolayı imam büyük kabile reisleri ile sürekli danışarak kararlarını vermekteydi.⁵ Bu durum bölgenin dışarıdan kontrolünü zorlaştıran bir olgu olmuştur.

Buraya kadar söylediklerimizi bir cümlede özetlemek gerekirse Yemen’de baskın olan öge mezhep ve kabile yapısıdır. Hatta mezhep faktörünün daha belirleyici olduğunu ifade edersek kabilelerin de genelde mezhep yapısı ile öne çıktığını söyleyebiliriz. Sonuç olarak Şii inanışları ve İslam öncesi kültürün bir karışımı olarak ortaya çıkan Yemen toplumunda siyasal yapı bu iki öğeden ciddi şekilde etkilenmiştir. Nitekim İmam Yahya’ya kadar imamlar, kabileler arası uzlaşma (Şura yöntemi) ile seçilirken bu tarihten sonra imamlık hanedanlığa dönüşmüşse de İmamet bir kurum olarak varlığını sürdürmüştür.⁶

Dönemin en büyük İslam gücü olan Osmanlı İmparatorluğu, Yavuz Sultan Selim önderliğinde Suriye ve Mısır’a sefer düzenlediğinde, Yemen, Memlük (Kölemen) hükümdarına bağlı emir İskender Bey tarafından yönetilmekteydi. Yavuz Sultan Selim, 1517’de Memlük devletini yıkıp Kahire’ye yerleşince Emir İskender (Çerkez beyi) Osmanlı Sultanına biat etmiş ve onun adına camide hutbe okutmuştur. Böylelikle Yemen dolaylı da olsa Osmanlı İmparatorluğu’nun bir parçası haline gelmekteydi. Ancak, Emir İskender’in biat etmesi, özellikle Şii kabileler tarafından desteklendiği anlamına gelmiyordu ve bunu kısa sürede Emire karşı isyan ederek gösterdiler.⁷ Özellikle İmamet davasında bulunan ve Ehl-i Beyt soyundan geldiğini ve Halifenin mutlak suretle Ehl-i Beyt’ten gelmesi gerektiğini söyleyen İmam Şerafeddin, Emir İskender’e dolayısıyla da Osmanlıya tabi olmayı kabul etmemiştir. Böylelikle İmam Şerafeddin ile başlayan Osmanlı (Sünni)-Yemen (Şii-özerk kabile otoriteleri) mücadelesi I. Dünya Savaşı’na kadar devam etmiştir.⁸

---

⁵ Ibid., op. cit., s. 486.

⁶ İslam öncesi Arap kabilelerindeki yönetim ile ilgili olarak bkz., Süleyman Uludağ, **Siyaset İslam İlişkileri**, İstanbul: Dergah Yay.

⁷ Yavuz., op. cit., s. 41.

⁸ Emir İskender’in Osmanlı Sultanı adına hutbe okutması ile Osmanlı İmparatorluğuna bağlanan Yemen’in fiili olarak Osmanlı denetimine geçme tarihi 1524 yılıdır. Ancak Emir İskender döneminde başlayan İmam Şerafeddin isyanını daha sonraki yıllarda diğer isyanlar takip etmiştir. Bu isyanlardan biri olan ve Zeydi kabilelerin desteğini alan İmam Kasım isyanı yaklaşık 40 yıl sürdükten sonra (1595-1635) 1635’de Yemen’de Osmanlı hakimiyeti fiili olarak sona ermiştir. Bu tarihten sonra yaklaşık 200 yıl Yemen Zeydi İmamların idaresine terk edildi, bkz., Yemen Tarihinin Kaynakları Bakımından Başbakanlık Osmanlı Arşivi’nin Önemi, **Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü**, Yayın No: 7, Ankara 1996, ss. 5-7; 1914 yılında Osmanlı İmparatorluğu ile İngiltere arasında imzalanan antlaşma ile Osmanlı İmparatorluğu Güneydeki İngiliz egemenliğini tanımaktaydı. Fakat I. Dünya Savaş başladığında Osmanlı İmparatorluğu İmam Yahya’ya bağlı askerlerle birlikte bu bölgedeki İngiliz varlığına son vermek için hareketler düzenledi. Ancak Savaşın sona ermesiyle Osmanlı İmparatorluğu Yemen üzerindeki tüm haklarından vazgeçmiştir. Fakat, İmam Yahya da 1921’de

Kuzey Yemen'in aksine Güney Yemen'in uğramış olduğu İngiliz işgalinden kurtulması I. Dünya Savaşı ile mümkün olmamıştır. İngiltere'nin Güney Yemen'e olan ilgisi esas itibariyle, Yemen'in stratejik konumundan kaynaklanmaktaydı. Çünkü Yemen, bir yandan Hindistan'a giden yol üzerindeki denetimin garanti altına alınması açısından önemliken aynı zamanda Kızıl Deniz'in Hint Okyanusuna çıkan bölgesinde doğal limanlara sahip olmasıyla da önemliydi. Diğer bir deyişle Yemen'i kontrol altında tutan bir güç hem Hint yolu üzerinde yapılan ticareti kontrol altına alabilirken hem de Kızıl Deniz'e giren ve çıkan gemiler ve tüccarlar üzerinde tam bir hakimiyet sağlayabilirdi. Bunun farkında olan İngilizler ilk önceleri (1800) Yemen'in yerli kabileleri ve şeyhleri ile anlaşma yoluna gitmek istediler.⁹ 1820'lere kadar İngilizler Yemenli Şeyhlere ve Sana'a'da oturan İmama hediyeler göndererek Güney Yemen üzerinde bazı imtiyazlar kopardılar. 1830'dan itibaren ise Aden yöneticisi Lahe Sultan ile ilişkilerini geliştirmeye çalışan İngilizler bölgenin sosyo-politik yapısını dikkate alarak, ilk önceleri bölgede etkin olan Şeyhler ve Kabile büyüklerini ikna etmeye çalıştılar. Ancak, İngilizlerin Yemen limanlarının bir kısmını zorla işgal etmeye başlamasının ortaya çıkardığı endişenin de etkisiyle Lahe Sultan'ın 1837'de İngiltere ile ilişkilerini kopartmaya çalışması üzerine İngilizler Hindistan ve İngiltere'den getirdikleri askerlerle Aden'i işgale başladılar ve Aden Limanı sonunda 1839 Ocak'ında yerli halkın direnişine rağmen işgal edildi. Diğer bir deyişle sahip olduğu stratejik önem nedeniyle Aden İngiliz işgali altına girmiş oldu.¹⁰

1937'ye kadar Güney Yemen'i, Hindistan'dan yöneten İngilizler, aynı zamanda her bölgede etkin olan Şeyhler ve kabilelerin iç otoritesini bazı şartlara bağlı olarak tanımaktaydılar. Buna göre her kabile ya da Şeyhlik Güney Yemen üzerindeki İngiliz egemenliğini tanımakta ve kendi toprakları üzerinde İngilizlerin izni dışında bir başka güçle anlaşmaya gitmemeyi kabul etmekteydi. Bu şekilde bir ilişkiye dayanan Emirlikler İngilizlerin denetimi altında bir Protektora (Protectorate) oluşturmaktaydılar. 1937'de bu Emirlikler ve kabileler bir federasyon altında biri Batı diğeri Doğu Protektorası diye İngilizler tarafından ikiye bölünürken Aden de doğrudan Londra'dan yönetilen ayrı bir Protektora haline getirildi.¹¹

Aden'deki ilk İngiliz reformu bu süreci takiben 1947'de üyelerinin yarısının vali tarafından atandığı, diğer yarısının memuriyete bağlı olarak resmen üye sayıldığı bir yasama meclisinin kurulması oldu. Daha sonra ise, 1955'te 18 kişilik yasama meclisinin 4'ünün seçimle gelmesi kararlaştırıldı. 1959'da Yasama Meclisi ile ilgili yeni bir düzenlemeye gidilmişse de, oy kullanma hakkının belli kıstaslarla sınırlandırılması sonucu; Aden'de yaşayan Yemenlilerin %80'i oy kullanma hakkından mahrum bırakıldığından Yasama Meclisi'ne atananlar İngilizlerin çıkarlarını gözetmeye devam etti.¹²

1952'de Nasır'ın Mısır'da askeri bir darbe ile yönetimi ele geçirmesi ve kısa sürede İngiliz yönetimini ülkeden kovması ve hemen arkasından da Süveyş Savaşı'ndan politik bir zaferle çıkması

T.B.M.M.'ne bir mektup göndererek Türkiye hükümetine bağlılığını teyit etmiştir. Bu bağlılık, 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Antlaşması ile son bulmuştur, bkz., Yavuz., op. cit., s. 32

⁹ İngilizler, ilk önce Aden yakınlarındaki Abdali yöresi ile temas kumuşlar ve yerel liderler ile anlaşma yolunu seçmişlerdir. Nitekim Murray adındaki İngiliz komutanı, maiyeti ile birlikte Aden'e hareket etmiş ve Abdali Sultanı Ahmed b. Abdulkerim'de kendisini çok güzel bir şekilde karşılayarak, topraklarının bir kısmını İngilizlere açmıştır, bkz., Sırma., op. cit., ss. 87-88.

¹⁰ Fred Halliday, **Basra Körfezinde Halk Savaşları**, İstanbul: Evren Yay., 1977, s. 12

¹¹ Tom Little, **South Arabia: Arena of Conflict**, London: Pall Mall Press, 1967, ss. 19-22; Halliday, op. cit., ss. 16-17.

¹² Halliday, op. cit., s. 34

Yemenli Arapları İngiliz yönetimine karşı harekete geçirdi. 1960'lara doğru hem Aden'de hem de Güney Yemen'in diğer bölgelerinde İngiliz askerlerine saldırılar başladı. Güney Yemen'de İngiliz egemenliğine karşı ciddi bir muhalefetin oluşması üzerine İngilizler 3 Protektora'yı birleştirme kararını Yasama Meclislerinden geçirmek için harekete geçtiler. 1962 yılının 24 Eylülünde Aden Meclisi birleşmeyi görüşürken dışarıda da halkın büyük bir kısmı birleşmeye karşı eylem yapmaktaydı. 26 Eylül'de Aden Meclisi konuyu oylayarak Aden ve diğer iki Protektora'yı bir federasyonda birleştiren Londra Antlaşmasını onayladı. Ancak, Aden halkı sabah uyandığında Kuzey de askerler İmamı devirmiş ve Cumhuriyeti ilan etmişlerdi. Nitekim daha sonraları Aden'in İngiliz Valisinin belirttiğine göre, "Eğer Kuzey Yemen Devrimi bir gün erken olsaydı veya oylama Güney Yemen Yasama Meclisi'nde bir gün sonra olsaydı, eminim Londra Antlaşması asla yerel üyelerin çoğunluğunun desteğini sağlayamazdı."¹³

Diğer taraftan Aden diğer iki federasyondan farklı olarak Arap milliyetçiliğinin ve sendikal hareketlerin merkezi haline gelmişti. Diğer bir deyişle Güney Arabistan yarımadasının Beyrut'uydu. Nasır milliyetçiliği ve Baas ideolojisinin yanında örgütlü sendikalar, öğretmenler birliği gibi sivil örgütlerin varlığı, Aden'i İngiliz işgaline karşı direnişin merkezi konumuna taşımıştı. İngilizler Aden'i işgal ettiklerinde şehrin nüfusu 500 kişi iken 1959'da bu sayı 150 bine ulaşmıştı. Bu nüfusun bir kısmını Hindistan ve Somali'deki İngiliz kolonilerinden gelenler oluştururken önemli bir oranını ise Kuzeyden ve diğer federasyondan gelen Yemenliler oluşturmaktaydı. Gelenlerin büyük bir kısmı Aden'deki işgücünü oluşturmaktaydı. Dolayısıyla Aden'in sosyal yapısı hem diğer federasyondan hem de Kuzeyden farklı bir gelişme içerisinde olmuştur. Aden'de yerel gücü kabile ya da Şeyhin otoritesinden ziyade sendikaların, öğrenciler birliğinin ya da öğretmenler birliği gibi sivil kuruluşlar oluşturmaktaydı.¹⁴

Aden'in de federasyona katılması ile, Güney Arabistan Federasyonu'nda İngiliz egemenliğine karşı gelişen muhalefet şiddetini arttırdı. Nitekim 1962'de Kuzeydeki Albay Sallal darbesine paralel olarak, Güney Yemen'de de bir grup Yemenli İngiliz varlığını ülkeden çıkarmak için silahlı eylem kararı almaktaydı. Yemen'i bağımsızlığa götürecektir olan Ulusal Kurtuluş Cephesi, 1962 yılındaki Kuzey devriminden birkaç gün sonra, YAC'a (Kuzey Yemen Arap Cumhuriyeti) katılmış olan Güneydeki militanlar tarafından kuruldu. Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin (UKC-NLF) temelde iki amacı vardı: İngilizleri geri çekilmeye ve üssü terketmeye zorlamak, bunu yaparken bir yandan da federasyonu zayıflatmak.¹⁵

1960'lardan sonra başlayan silahlı direniş karşısında İngilizler ilk önceleri sultanları ve aşiret reislerini kullanmaya çalıştılar. Ancak UKC bu güçleri savaş meydanında yenince, İngilizler yönetimi kabile güçlerine dayanan Federal Ordu'ya devretmek istediler ve bu konuda ordu komuta kademesi ile ilişkiye geçtiler; ancak genç subayların UKC'nin başarılarını desteklemesi ve UKC'nin Aden'e kadar gelmiş olmasından dolayı üst komuta kademesi bu savaşta tarafsız kalmayı tercih etti. Bu arada UKC güçleri Aden dışındaki önemli merkezleri denetimi altına alırken, Aden'de de UKC'ye bağlı milisler sabotaj ve saldırılarını artırmışlardı. İngiltere doğrudan örgütün cephe ileri gelenleriyle Londra'da

¹³ Ibid. s. 53. Aden'deki halk kabileciliğin etkin olduğu diğer federasyonla birleşmekten ziyade Aden'in Kuzeyle ya da tek başına bağımsız olmasını talep etmekteydiler. Nitekim 1962'de Kuzeyde Cumhuriyet kurulduğunda bir çok Arap milliyetçisi Adenli darbeye destek vermek için Kuzey'e geçmiştir.

¹⁴ Little, op. cit., ss. 64-67

¹⁵ Halliday., s. 70

barış görüşmelerine başlamışsa da, UKC'nin cephede kazandığı başarılarından dolayı İngiltere istediği ödünleri koparamadı. Nitekim UKC'nin Aden'e yakın bölgeleri de ele geçirmesi üzerine, 29 Kasım'da bütün İngiliz birlikleri geri çekilmiş ve 30 Kasım 1967'de Güney Yemen Halk Cumhuriyeti adıyla yeni bir bağımsız devlet ortaya çıkmıştır. Bu aynı zamanda 128 yıllık İngiliz egemenliğinin sona ermesi anlamına geliyordu.¹⁶

Sonuç olarak, yukarıda da görüldüğü gibi Güney Yemen'in bağımsızlık süreci ile Kuzey Yemen'in bağımsızlık süreci arasında ciddi farklar bulunmaktadır. En belirgin fark Kuzey Yemen'in İmam Yahya'nın önderliğinde Kabile liderlerinin desteği ile bağımsız bir cumhuriyet olması, Güney'in ise, kabilelerden ziyade örgütlü grupların silahlı mücadelesi sonucu bağımsızlığını kazanması ve özellikle bu süreçte Marksist bir örgüt olan UKC'nin mücadeleye önderlik ederek İngilizleri çekilmeye zorladıktan sonra yönetimi ele geçirmiş olmasıdır. Bu tarihten sonra Güney Yemen'de geleneksel yapılara karşı ciddi bir tasfiye süreci başlarken, Kuzeyde geleneksel yapıların varlığını sürdürmeye devam etmiş olması da bu iki Yemen arasındaki temel farklılıklardandır.

ARAP YARIMADASINDA MARKSİST BİR DEVLET: GÜNEY YEMEN

Güney Yemen'in bağımsızlığının ertesini günü, 1 Aralık 1967'de Kahtan el Şaabi yeni Cumhuriyetin politikasının temel ilkelerini şöyle açıklamaktaydı: Bağımsızlık, Arap Birliği, sosyalizm, bağlantısızlık, Filistin'in kurtarılması, devrimci hareketlerin desteklenmesi ve Kuzey ve Güney Yemen'in birleştirilmesi.¹⁷ Ancak, yukarıdaki açıklanan politikalarından da anlaşıldığı gibi, Güney Yemen Cumhuriyeti bağımsızlıktan sonra iç ve dış politikasını temel bazı ilkeler üzerine oturtmada zorluklar yaşamıştır. Bir yandan Arap milliyetçiliğine vurgu yaparken, diğer yandan sosyalizme vurgu yapmaktaydı. Esasında bu çelişkinin bağımsızlık mücadelesi veren UKC (NFL) içerisindeki önderlerin savaş sonunda yeni devletin dış politikası ile iç politikasına dönük farklı bakış açılarına sahip olmalarından kaynaklandığını belirtmekte yarar vardır. Hatta bunu daha iyi anlayabilmek için silahlı mücadele kararının alındığı 1960'lara bakmak gerekir. UKC 1962'de İngiliz emperyalizmine karşı silahlı mücadele kararı aldıktan hemen sonra, İngiliz egemenliğine karşı mücadele eden diğer direniş örgütleri ile ortak cephe kurma yoluna gitmişti. Bunlar arasında Nasır tarafından desteklenen ve UKC dışındaki tüm direniş gruplarını bir önderlik altından toplayan **İşgal Altındaki Güney Yemen Ulusal Kurtuluş Cephesi (FLOSY)**; Arap Ulusçuları Hareketi (Nasırcı-MAN), Sosyalist Halk Partisi (PSP-ilk başlarda Sendikal bir hareket olarak doğmuştu), Baas Partisi ile diğer küçük direniş gruplarının faaliyetlerinin koordinasyonunu sağlayan bir çatı örgütlenme görevi görmekteydi. Ancak, FLOSY Mısır'a yakın örgütlerin hakimiyetinde kalması nedeniyle, kurulduğu günden itibaren UKC'nin sol kanat önderleri tarafından eleştirilmeye başlandı. FLOSY içerisindeki bir çok örgüt orta sınıf burjuvazisi ve Arap milliyetçiliği üzerinden politika yaparken, UKC'nin önderlerinden Kahtan el-Shaabi örgütlerle işbirliğine sıcak bakmakta ancak UKC'nin ikincil lider kadroları, örgüt çatısından bağımsız ve Marksist bir ideoloji ile kurtuluş savaşı verme taraftarıydı. Bunlar arasında öne çıkan isimler ise Ali Rubai ile Fettah İsmail'di.¹⁸

¹⁶ Little, op. cit., s.179. Federal Meclis sözcüsü Şeyh Ali Müsaid bu halkın devrimidir, karşı koyamayız demekteydi.

¹⁷ Fahir Armaoğlu, **Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları**, Ankara: İş Bankası Yay., 1994. s. 195.

¹⁸ Abdullah el Eştel-Abdul Fattan İsmail, **Güney Yemen Kurtuluş Mücadelesi**, çev.: Rağıp Zaralı, İstanbul: Yöntem Yayınları: 30, 1976, ss. 24-56. Abdul Fattan İsmail aynı zamanda 1969'dan itibaren Başkanlık Konseyi üyesi olurken Ali Rubbai Başkanlık Konseyi Başkanlığına gelmekteydi.

FLOSY içerisinde yer alan orta sınıf burjuva milliyetçisi ve Nasırcı hareketlerle UKC arasında ki en temel sorun, bağımsızlık sonrası Yemen'in rejimi üzerineydi. UKC içerisinde Kahtan el Şaabi gibi önderlerin de desteklediği Nasırcı ve milliyetçi hareketler, toplumun sosyalist dönüşümüne karşı çıkarken, aşiret reisleri, Şeyhler ve küçük burjuvazi ile sıkı bir işbirliğine gitme taraftarıyken, UKC'nin komuta kademesinde yer alan Ali Nasır Muhammed, Ali Rubai, Fettah İsmail gibi koyu Marksistler toplumun sosyalist dönüşümünü ve Sosyalist Blokla ilişkilerin geliştirilmesini savunmaktaydı. Bu nedenle İngiliz egemenliğinden sonra nasıl bir iç ve dış politika izleneceğinin belirleneceği UKC'nin Dördüncü Kongresi 1969'a kadar yapılamamıştı.¹⁹ Nitekim ideolojik farklılaşmanın derinleşmesi üzerine bağımsızlıktan önce UKC her yerde hem İngiliz egemenliğini hem de FLOSY'ye karşı silahlı eylemlerini artırmıştır. Bu dönemde FLOSY ile ilişki kuran kadrolar yönetimden tasfiye edilmiştir. UKC'nin hem FLOSY'ye karşı hem de İngiliz emperyalizmine karşı güçlü bir direniş ve saldırı savaşı yürütmesi sonucu, Güneydeki birliklerini çekme kararı alan İngiltere'nin bölgeden çekilmesi ile 30 Kasım'da yönetimi devralan UKC, Güney Yemen Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşunu ilan ederken, devlet idaresi konusunda çok geçmeden örgüt içinde farklı görüşler öne çıkmaya başladı. Federal Ordu ile iyi ilişkiler içerisinde olan Kahtan Şaabi bağımsızlık ile beraber Devlet Başkanlığına getirildi. Ancak, kısa bir süre sonra Şaabi ile Marksist liderler arasındaki direniş sırasında başlayan çekişme çatışmaya dönüştü. Kahtan, eski geleneklere bağlılığı sürdürürken, Mısır ile de ilişkileri geliştirmek istemekteydi. Dördüncü Kongreye doğru güçlerini artıran sol kanat, tüm güçleri elinde toplamak isteyen Şaabi'ye muhalefet etti. Nitekim Dördüncü Kongre de sol kanat, sosyalist dönüşümü esas alan ve millileştirme politikaları ile öne çıkan bir politikanın benimsenmesini sağlamıştır. Bu kararlardan sonra sol kanattan kurtulmak isteyen Şaabi ve taraftarları, yasamanın elinde bulunana yetkileri Cumhurbaşkanıya devretme girişiminde bulundu. Solcu liderlerin Meclisin yetkilerini devretmekten kaçınması üzerine Şaabi bunları yönetimden uzaklaştırmak için harekete geçmişse de, sözkonusu kişiler 22 Haziran 1969'da Kahtan el Şaabi ve taraftarlarını iktidardan düşürdüler.²⁰

İktidarı ele geçiren Marksistler devletin adını Yemen Demokratik Halk Cumhuriyeti olarak değiştirdikten sonra Sovyetler ve diğer sosyalist ideolojiyi benimseyen ülkelerle sıkı ilişkiler içerisine girdiler. İç politikada da sosyalist dönüşümü benimseyen yeni yönetim, 1970'lerden sonra toprak reformu başta olmak üzere, yabancı şirketlerin millileştirilmesi, eğitim ve kültürel dönüşüm politikaları üzerinde durdu.²¹

1978'de Salim Ali Rubbai kendisinden daha da solcu ve Sovyet yanlısı olan Abdul Fettah İsmail ve Ali Nasır Muhammed tarafından devrildi. Bu tarihten sonra ülke Sovyetler ile bir Dostluk ve

---

¹⁹ Kurtuluş Cephesi olarak da bilinen FLOSY ile kurulan işbirliğinde etkin rol oynadığı ve sağcı politikaları benimsediği gerekçesi ile Kahtan grubu UKC'den uzaklaştırılmıştı. Kahtan grubu UKC'nin 3. Kongresinde parti Genel Komite Konseyi'ne tekrar geri alındı, bkz., Halliday, op. cit., s. 97

²⁰ Eştel-İsmail., op. cit., ss. 53-56; Halliday, op. cit., ss. 110-118. Bağımsızlıktan önce, Kahtan kendisinin cumhurbaşkanı atanması gerektiğini çünkü kendisinin önderler arasındaki 40 yaşını aşkın tek üye olduğunu ve YDHC'nin devlet başkanı çok genç olduğu takdirde dünyada saygınlık kazanamayacağını öne sürmekteydi. Daha ayrıntılı bilgi için bkz., Halliday op. cit., s. 113.

²¹ 22 Haziran tasfiye hareketinden sonra, sosyalist blokla ilişkilerini geliştiren YDHC, iç politikada da, sosyalist dönüşümü esas alan politikalar üzerinde durdu, bkz. Eştel-İsmail., op. cit., ss. 57-78.

İşbirliği Antlaşması imzalamış arkasından da Sovyetlerin Güney Yemen sahillerinde deniz altılar inşa etmeye başladığı ileri sürülmüştür.²²

Sonuç olarak Güney Yemen’de 1962’de başlayan bağımsızlık mücadelesi kısa sürede sosyalist bir mücadeleye dönüşmüş ve İngilizler kovulduktan sonra ise bu ideoloji zamanla ve adım adım devleti ele geçirmiştir.

KUZEY YEMEN’DE CUMHURİYETÇİ DARBEYE GİDEN SÜREÇTE SOSYAL YAPININ ROLÜ

Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra bağımsızlığını ilan eden İmam Yahya, gücünü ve iktidarını Şii kabilelere dayandırmaktaydı. İmam Yahya’yı destekleyen kabilelerin başında ise Yemen’deki en büyük ve en güçlü Haşhid ile Bakil konfederasyonuna bağlı kabileler gelmekteydi. İmam Yahya da aynı zamanda Haşhid konfederasyonuna bağlı Hamidan-Dir kabilesine bağlı bir Seyitti. Kabilelerin siyasi ve askeri gücü ile iktidarı ele geçiren İmamın, 1920’lerden sonra bir yandan kendi monarşisini kurarken diğer yandan da devlet bürokrasisine kendisine yakın kişileri ataması, bazı Şeyhlerin ve kabile reislerinin tepkisine yol açmıştı. İmam Yahya her ne kadar Seyitlerle, Şeyhlerle ve kabile reisleri ile iyi ilişkiler kurmaya çalışmışsa da yönetimde genelde kendisine yakın ve güçsüz olan Seyitlere, Şeyhlere ve kabile reislerine yer vermesi, ayrıca imamlığında kurumsal bir yapıya dönüşerek babadan oğla geçmeye başlaması hem Yemen politik kültürüne aykırılık oluşturmakta hem de bir çok ailenin imamlık hakkının (Hamidan –Dir kabilesinden ziyade) kendi kabilelerinin hakkı olduğunu ileri sürmesine yol açmaktaydı.²³

İmam Yahya kendi iktidarını korumak adına iki eski geleneğe başvurmuştur. Bunlardan birincisi rehin alma, diğeri ise kabilelerin lider seçimine doğrudan müdahale etme ve kabileler arası düşmanlıkları kullanmadır. İmam, özellikle kendi otoritesine karşı gelebilecek Şeyh, Seyit ya da kabile liderlerini veya onların oğullarını Sana’a’da rehin tutarak bu kabileleri kendisine bağlamaktaydı. Şayet kabileler kendisine karşı isyan ederlerse doğrudan bu rehinelere öldürmekteydi. Nitekim İmam Yahya öldürüldükten sonra Sana’a da rehin tutulan 4,000 kişi serbest kalmıştı. İmam Yahya ile kabilelerin arasının açılmasının bir diğer nedeni de İmamın doğrudan kabilelerin iç meselelerine olan müdahalesiydi. Özellikle yeni lider belirlemede İmam doğrudan sürece müdahale etmekte ve kendisine yakın kişilerin lider seçilmesini sağlamaktaydı. Oysa kabileler İmamın kendi iç meselelerine karışmasından rahatsızlık duymaktaydılar.²⁴ Aynı zamanda bir çok emirliğin hükümlerine de son veren İmam, bu bölgelerin yerel yönetimlerini de merkezden atadığı ve kabile bağları ile kendisine bağlı olan kişilere bırakmayı tercih etmekteydi. Bu durum kabileler arasında güçlü ailelerin yönetime sırt çevirmesine yol açtı. 1940’ların sonlarına gelindiğinde ise İmam Yahya yönetimine olan muhalefet oldukça geniş bir taban bulmaktaydı. İmam Yahya ülkede doğrudan kendisine bağlı güçlü bir istihbarat ağı kurmasına rağmen, 1948 yılında Sana’a da kendisine düzenlenen suikastı engelleyememişti.²⁵

²² Armaoğlu., **Filistin Meselesi...**, op. cit., s. 197.

²³ O’Ballance, **The War...**, op. cit., ss. 27-29; Hem Zeydi retoriğinde hem de Yemen politik kültüründe imam Şura yöntemi ile seçildikten sonra, önemli kararları gene Kabile liderlerinden oluşan Meclise danışarak almaktaydı..

²⁴ Ibid., s. 28

²⁵ Ibid., s.21, 27 ve 37.

İmam Yahya'nın baskıcı yönetime muhalefet eden grupların başında Şeyhler, Seyitler ve kabile liderleri gelirken diğer bir grup da Nasır ve Baas ideolojisinden etkilenen ve orduda önemli mevkilere gelen genç subaylardı. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra özellikle Beyrut, Kahire ve Bağdat'ta gelişen milliyetçilik hareketlerini kendi yönetimine karşı bir tehdit olarak algılayan İmam ise başta basın olmak üzere her alanda bu akımlara karşı radikal önlemler almaktaydı. Tüm bu baskılara rağmen Arap dünyasında yükselen değerler Yemen'de de yankı bulmuştu. Özellikle bağımsızlıktan sonra bir çok genç Arap ülkelerinde eğitime gitmiş ve eğitimleri sırasında bu düşüncelerin etkisinde kalmışlardı. Özellikle Baas ideolojisinden etkilenen bu kişiler ülkelere döndüklerinde İmam Yahya'nın baskıcı rejimi ile karşı karşıya kalıyorlardı. İşte böyle bir ortamda bir grup genç Yemenli, **Hür Yemen** hareketini kurdu ve hareket kısa sürede Kuzey Yemen'de ve Aden'de önemli oranda taraftar toplamaya başladı. Hür Yemen hareketi genişledikçe İmam rejimine karşı söylemlerini de sertleştirmeye başladı. Hür Yemen hareketinin gelişmesi ve reform taleplerinin toplumda yankı bulması üzerine İmam Yahya baskıcı rejimini gevşetmeye başladı.²⁶

Suikasten hemen sonra Aden'de Hür Yemen hareketi ile ortak hareket eden İmam İbrahim ise, hareketin taraftarları ile Sana'a'ya hareket etti; hareketin amacı İmam İbrahim'i devlet başkanı olarak seçmektir. Dolayısıyla Arap milliyetçiliğine dayanan Hür Yemen hareketi de, Mısır, Suriye ya da Irak'taki durumun aksine ihtilalin başına gene bir Seyit'i getiriyordu.²⁷ İmam'ın en büyük oğlu Ahmed ise Taiz'den imamlık hakkının kendisinde olduğunu ileri sürmesine rağmen, Sana'a'ya girebilmesi Bakil ve Haşhid konfederasyonuna bağlı kabilelerin askeri desteği ile mümkün olmuştur. Her iki konfederasyona bağlı yaklaşık 100 bin kişilik bir kuvvetle Prens Hasan Sana'a'yı kuşattıktan sonra Bakil konfederasyonundan topladığı askerlerle İmam Ahmed teslim olmuş Sana'a'ya gelerek İmam oldu. Diğer bir deyişle İmam Ahmed, bu kabilelerden aldığı destekle ancak 13 Martta İmamlık hakkını alıyor. İmam Ahmed kısa sürede ülkeyi baskılardan arındıracağını ve bir çok alanda reform gerçekleştireceğini açıklamış ve yönetimi devraldıktan kısa bir süre sonra da bunları gerçekleştirmeye çalışmıştı. İmam Ahmed, babasının acımasız ve tek kişiye dayana yönetimini değiştirmek için, ilk önce, babası tarafından kapatılan dini liderlerden oluşan konseyi açıyor daha sonra da büyük kabile liderlerinden oluşan 15 kişilik bir Bakanlar Meclisi oluşturuyordu.²⁸

Oysa eğitimde ve askeri yapıda yaptığı reformlar ve yurtdışında eğitime gönderilen asker ve öğrencilerin bir çoğu imamlık rejimi karşısında faaliyetlere başlamışlardı. Bunların büyük bir kısmı doğrudan Hür Yemen hareketini desteklemekteydiler. Bunun yanında Aden, Beyrut gibi entelektüel ve sınıf bilincinin olduğu bir şehir haline gelmişti. Özellikle İmam rejiminden kaçan binlerce kişi Aden'de doğrudan bu fikirlerin etkisinde oluşan muhalefete katılmıştır.²⁹

---

²⁶ 1946 yılında İmam Yahya büyük oğlu Ahmed'i Aden'e göndererek, hareketin liderleri ile bir uzlaşmaya sağlamaya çalıştı. Yapılan görüşmelerde İmam Ahmed, bazı reformların yapılacağını ancak buna karşın hareketinde rejime destek vermesini istemişti. İmamla yapılan görüşmelerden sonra Hür Yemen hareketi, yayınlarında doğrudan İmam'ı hedef almamaya başlamıştır. Ancak, 1946'tı da İmam Yahya'nın küçük oğlu İmam İbrahim babasının rejimini kötüleyerek Aden'e iltica etti ve kısa bir süre sonra da Hür Yemen hareketine katıldığını açıkladı. Bu durum, hareketin prestijini ve etkisini artırdı ve bir çok asker ve yönetici harekete katılmasına yol açtı. 1947'ye gelindiğinde ise Hür Yemen hareketi İmamlık rejimini doğrudan hedef alan yazılar yayınlamaya başladı, bkz., O'Ballance, op. cit., s. 45.

²⁷ Little, op. cit., s. 3

²⁸ Ibid., s.37

²⁹ Ibid., s. 38

İmam Ahmed 18 Eylül 1962'de hastalığından dolayı yattığı hastanede öldü. İmam Bedr, babasının öldüğü gün yeni İmam'ın kendisi olduğunu ilan etti. Suudi Arabistan ve Ürdün başta olmak üzere yeni rejim kısa sürede bir çok devlet tarafından tanındı. Böylelikle İmam Bedr, kabile liderleri arasında büyük bir prestije sahip olan amcası İmam Hasan'ın başa geçmesini de doğrudan engellemiş olmaktadır. İmam Bedr, reformcu kimliği ile öne çıkmaktaydı. Tüm esirleri serbest bırakan İmam, iktidarını Mısır'a ve Nasır'ın prestijine dayandırma niyetinde idi. Bunun sonucunda güçlü kabileler, yönetimden uzak durdular. Nasırcı askerlere dayanmak isteyen İmam Bedr, babası tarafından hapse atılan Albay Sallal'ı Genelkurmay başkanlığına getirdi.³⁰ İktidarının 8. gününde İmam, Albay Sallal'ın komuta ettiği bir askeri darbe sonucu Yemen'i terk etmek zorunda kaldı.

Yukarıda çalışmadan da anlaşıldığı gibi Yemen'de bağımsızlık sonrası kurulan ve İmam Yahya'ya dayanan İmamlık rejimi, 1930'lardan itibaren can çekişmeye başlamış ve bu duruma 1962'de Albay Sallal'ın darbesi ile bir son verilmişti. Belirtildiği gibi her iki İmam döneminde de büyük konfederasyona bağlı kabilelerin, aşiretlerin içişlerine müdahale edilmiş, kendi kabilesinden ve güçlü kabilelere mensup olmayan Şeyh ve Seyyidlere destekler verilirken, diğer kabilelere karşı dostane olmayan davranışlarda bulunulmuştur. Tüm bunlar kabileye dayalı olan iktidarın gücünü azaltırken, baskıcı yönetim anlayışı da milliyetçi ve Baasçı ideolojinin asker ve eğitimli kişiler arasında taraftar bulmasına yol açmıştı. Tabi tüm bunların yanında Aden'in bu hareketlerin gelişmesi için gerekli koşulları sunması Kuzeydeki yönetimi zayıflatan bir diğer öğeydi.

CUMHURİYETÇİLERE KARŞI GELENEKSELÇİLER: YEMEN İÇ SAVAŞI

1962 darbesi Yemen'de yeni bir dönemin başlangıcıydı. Albay Sallal komutasında gerçekleşen darbeden sonra yayınlana ilk bildiri devrimin amaçları imamlık rejimini kaldırmak, sosyal adaleti gerçekleştirmek ve kabile imtiyazlarını kaldırmak olarak belirtiliyordu. Yeni yönetimin kabile imtiyazlarına karşı olmasına rağmen, Sana'a radyosundan yapılan açıklamalarda tüm kabilelerin yeni rejime boyun eğdikleri söyleniyordu. Oysa ki yüzyıllardan beri Yemen'de kendi bölgelerinde yarı özerk durumda olan kabilelerin, darbeyi desteklemesi söz konusu değildi. Her ne kadar Sana'a, Taiz ve Hodeyde de kısa sürede denetim sağlanmışsa da kabilelerin etkin olduğu kırsal ve dağlık kuzey bölgelerinde Sallal'a ya da Mısır'a bağlı askerler yoktu. Nitekim Kuzeyde, Suudi Arabistan sınırına yakın bölgelerde çatışmalar başladığında Mısır ve Sovyetler Birliği Cumhuriyetçilere yardımlarını artırırken, ülkede bulunan Mısırlı asker sayısı da kısa sürede otuz bin gibi bir rakama ulaştı.³¹

Esasında 1962 yılında başlayan çatışmalarda kabileler kendi özerkliklerini korumak adına imam için savaşırken, Cumhuriyetçilerde kabilelerin imtiyazlarını kaldırmak istiyorlardı. Fakat, kabilelerin askeri gücü karşısında bir başarı sağlayamayan Cumhuriyetçiler 1964 yılında kabile reisleri ile uzlaşma sağlanmasına dönük girişimlerde bulunmuş, ancak bunlar başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Kralcı hareket olarak bilinen gelenekselci güçler 1965 yılının ilk aylarında, İmam Hüseyin ve İmam

---

³⁰ Albay Sallal Şii olmakla beraber güçlü bir sosyal yapıdan gelmemekteydi; büyük bir kabile veya Seyyid gibi bir konumu yoktu. Genç yaşta Irak'a askeri eğitime gönderilmiş ve Irak'tayken reformcu hareketlere ilgi duymaya başlamıştı. Ülkeye döndükten sonra orduda yer almışsa da rejim karşıtlığından dolayı sekiz ay hapis yatmış. İmam Ahmed döneminde 7 yıl hapis yattıktan sonra Hudeyde Valiliğine tayin edilmiştir. Reformcu kimliği ile İmam Bedr ile de iyi bir dostluk kuran Sallal, İmam'ın başa geçmesi ile doğrudan Genelkurmay başkanlığına gelmekteydi bkz., O'Ballance, op. cit., s. 70

³¹ O'Ballance, op. cit., s. 73

Hasan komutasındaki Cumhuriyetçilerin elinde bulunan toprakların büyük bir kısmını denetimleri altına aldılar. İmam Hüseyin Hazm'dan Sana'a'ya giden yol üzerinde denetimi ele geçirirken Cumhuriyetçileri de şehirlere hapsedmiş olmaktadır.³² İç Savaşta başarı sağlayamayan Cumhuriyetçiler kendi aralarında görüş ayrılığına düşmesi sonucu, geleneksel yapılara yönetimde yer verilmesi gerektiğini savunan Ali İryani ile Zubari Başkanlık Konseyinden ayrıldı. Zubari dini bir parti kurarak kuzeye, kabilelerin denetiminde olan bölgeye çekilirken, uğradığı silahlı saldırı sonucunda yaşamını yitirdi. Bu olay üzerine Bakil ve Haşhid konfederasyonuna bağlı bazı kabileler Mısır askerlerinin derhal ülkeden çekilmesini isteyen bir ultimatomu hükümete verdi. Ültimatom ile yeni bir Başkanlık Konseyinin oluşturulması ve iç savaşı durdurmak için yeni bir uzlaşmanın sağlanmasını talep ettiler.³³

Kabile liderlerinin isteği karşısında geri adım atan Sallal, Ahmed Numan'ı Başbakanlığa getirdi. Oluşturulan yeni kabinede Haşhid konfederasyonun başı Şeyh Abdullah EL Ahmar İçişleri Bakanlığına getirildi. Ayrıca oluşturulan bakanlar kurulu da 9 Sünni ve 9 Şiiden meydana gelmekteydi. 1965 yılında Numan öncülüğünde Sallal rejimi Kabile liderleri ile ortak bir zeminde uzlaşmaya çalıştı. Başbakan Numan, bir yandan Sallal'ı yönetimi kabile liderleri ile paylaşmaya zorlarken diğer yandan da Mısır'ın ülke üzerindeki etkisini azaltmaya çalışmaktaydı. Numan aynı zamanda Abdurrahman İryani başkanlığında Cumhuriyetçiler ile Kralcıları bir araya getirmek için yeni bir konferans düzenlemek için taraflarla görüşmelerde bulunuyordu. Bunu 15 Mayıs'ta da Kral Faysal ile Nasır'ın, Kabile liderlerinin de içerisinde yer alacağı yeni bir yönetimin oluşması konusundaki beyanatları takip etti. Ancak 1966 da İngiltere'nin iki yıl sonra Güney Yemen topraklarından çekileceğini açıklamasından hemen sonra kabilelerin özerkliğine son vermek isteyen Cumhuriyetçi kanat geleneksel yapılarla uzlaşma arayışı içerisinde olan Numan hükümetini dağıttı.³⁴

1967 Savaşı'nda Arapların İsrail karşısında büyük bir hezimete uğraması Yemen'deki iç savaşı da etkilemiş ve Mısır-Suudi desteğiyle taraflar arasında bir uzlaşma sağlanmıştır. Buna göre, Cumhuriyetçilerin çoğunlukta olduğu ve İmam ailesinden hiç kimsenin içinde yer almayacağı yeni bir hükümet kurulacaktı. Anlaşmadan kısa bir süre sonra da Sallal rejimi, Kadı Abdurrahman el İryani tarafından devrildi. Oluşturulan Başkanlık Konseyinde İryani Başkan olurken, Numan ile Şeyh Muhammed Ali Osman'da üç kişilik konseyin diğer üyeleri oldu. İryani başkanlığında kabile liderleri ile yürütülen çalışmalar sonucunda iki taraf arasında bir anlaşma sağlandı. Buna göre, İmam Bedr ile ailesi Yemen'e dönmeyecekti. Buna karşılık Cumhuriyetçi yönetim Başkanlık Konseyine bir, hükümete dört ve 63 üyeli Milli Danışma Meclisi'ne de 12 Kralcı üye alacaktı. Bu anlaşmayı takiben Suudi Arabistan, Irak ve diğer ülkeler Yemen Cumhuriyeti'ni resmen tanıdılar.³⁵

Yeni hükümet ile Kralcıların yaptıkları pazarlıklar sonucunda, Başkanlık Konseyi, kabilelerin ülkenin politik hayatı üzerindeki etkisini kabul etmenin yanında, rejimin kabilelere karşı asker kullanması da zorlaşmaktaydı. Hem Başkanlık Konseyinde hem de Konseyin altında çalışan yeni

³² Armaoğlu, op. cit., s. 141

³³ O'Ballance., op. cit., s. 142

³⁴ Suriye Baasçısı taraftarı olan Numan, bir Yemen milliyetçisi olarak, kabilelerin gücünü gözardı etmemekteydi. Herad'da hem Gelenekselcilerin hem de Cumhuriyetçilerin katılacağı bir ulusal konferans düzenleyen Numan, bir yanda Kralcılarla Cumhuriyetçileri uzlaştırmaya çalışırken diğer yandan Mısır askerlerinin ülkeden çıkartılmasını savunması ve Sallal'ın gücünü azaltmaya çalışması sonucu başbakanlıktan alınmıştır, bkz., O'Ballance., op. cit., ss. 146-153

³⁵ Armaoğlu, op. cit., ss. 189-190

hükümette kabile liderlerin de bulunması, rejimin kabilelere karşı baskıcı politikalar izlemesini engellemekteydi. Tüm bunların yanında İryani döneminde Yemen, modern devlet kurumlarına sahip olmak için bir çok projeyi hayata geçirdi. Cumhuriyetçiler ile Kralcılar arasındaki iç savaş bitmiş olmakla beraber, kabilelerin Yemen'deki konumlarının zayıflatılmasına dönük politikaları hayata geçiremediği için İryani yönetimi bazı Cumhuriyetçiler tarafından eleştiriliyordu. İryani'den sonra yönetimi devralan Albay Hamdi döneminde taraflar pozisyonlarını korumak ve güçlendirmek için son bir hamle daha yapmak için harekete geçmişlerdir.

Albay Hamdi dönemi ile İryani dönemi arasındaki en büyük farklardan biri iki liderin Yemen'in modernizasyonuna farklı bakış açılarından kaynaklanmaktaydı. İryani merkezi devleti güçlendirmek için ilk etapta ekonomiyi güçlendirmeye çalışmış, bu bağlamda kabilelerin özerkliğini kaldırmaya dönük politikalara rağbet etmemiştir. Bir merkez bankası kuran İryani, kısa dönemli kalkınma planları ile ülkenin ekonomisini canlandırmaya çalışırken, kabileler ile bir çatışmaya girmekten çekinmekteydi. Bu nedenle askeri harcamalar üzerinde durmayan İryani'nin temel politikası ekonomik göstergeleri iyileştirmektir. Oysa ki Albay Hamdi, kabilelerin askeri gücünü kırmaya dönük politikaları daha fazla önemsemekteydi. Bu nedenle iktidara geldikten hemen sonra, merkezi orduyu güçlendirmeye yönelik politikaları devreye sokarken, kabilelerin askeri ve siyasi gücünü kırmaya çalışmıştı. Kadı ve askeri sınıfın bir üyesi olarak devleti, modern kurumlarına kavuşması için kısa vadeli projeleri hayata geçirmiştir. Ancak gerçekte Albayın uygulamaya koyduğu projeler kısa vadede devleti güçlendirecek politikalarından ziyade kabilelerin devlet bürokrasisi üzerindeki etkisini kırmaya dönüktü. Bu politikaların farkında olan kabile liderleri ile Şeyhler, kabileye dayalı konumlarını korumak ve güçlendirmek için Hamdi iktidarına karşı yeni bir pozisyon aldılar. Buna karşın Albay Hamdi, hızlıca askeri gücünü arttırmaya çalıştıysa da de-facto bir durum olarak kabileler kendi bölgelerinde askeri ve siyasi yönetimlerini tesis ettiler. Albay Hamdi, Yemen'in sosyo-politik yapısını gözardı ederek bazı politikaları devreye sokmasının ve Şii kabilelerin askeri gücünü kırmaya çalışmasının bedelini 1977 de Sana'a'da uğradığı suikast sonucu hayatıyla ödemiştir.³⁶

---

³⁶ Burrowes., op. cit., s.487.

II

İÇ POLİTİKANIN GÖLGESİNDEN BİRLEŞİK YEMEN'E GİDEN SÜREÇTE, DEMOKRASİNİN ZAFERİ

1839 yılında İngiltere'nin Aden'i işgal ettiği döneme kadar Yemen'de kurulan İmamlık rejimlerinde, gerekse Fatimi ve Osmanlı dönemlerinde Güney Yemen ve Kuzey Yemen toprakları genellikle Sana'a merkezli bir yönetimle yönetildi. Nitekim sosyo-politik yapı itibarıyla da her iki bölge arasında ciddi farklar bulunmamaktadır. Her iki bölgede de kabileler, Emirler, Şeyhler ve Kadılar siyasi ve toplumsal hayatı yönlendiren güçler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle iki bölge arasında oluşan sınır, siyasi olup, Güney Yemen'in İngiltere tarafından sömürülmesi ile ortaya çıkmış ve zamanla birbirinden farklı bir politik kültürün temelini oluşturmuştur.

Nitekim İngiliz işgalini takiben birleşik Yemen politikası her iki tarafta da ciddi bir politik hareket olarak doğmuş ve her iki tarafın da hem yerel otoriteleri hem de sosyal kurumları tarafından desteklenmiştir. İlk önceleri Kuzeyli İmamlar tarafından gerçekleştirilmeye çalışılan birleşme, daha sonra Cumhuriyetçiler ve Yemenli milliyetçiler tarafından sürdürülen bir amaç olmuştur. Bu dönemde Güneyde Aden ve Kuzeyde de Sana'a ve Taiz, birleşmeyi savunan milliyetçilerin toplandığı şehirler oldu. İngiliz sömürgesi Güneyden çekildiğinde ve Kuzeyde bir cumhuriyet kurulduğunda ise, Yemenli entelektüeller ve milliyetçiler birleşmenin kendiliğinden olacağı üzerinde durdular. Ancak, ilk önce Kuzeyde yaşanan iç savaşta Cumhuriyetçilerin başarı kazanamaması ve daha sonra da Güneyde Marksistlerin devleti ele geçirmesi birleşmeyi engelledi. Dolayısıyla bu dönemde her iki tarafta benimsenen farklı ideolojiler birleşme karşısındaki en büyük engeli oluşturdu.³⁷

Bu tarihten sonra rafa kaldırılan birlik politikası, 1972'te iki taraf arasında yaşanan savaştan sonra tekrar gündeme gelmiş ancak gerçekleştirilememiştir.³⁸ 1979'da tekrar imzalanan birlik antlaşması da diğeri gibi yürümedi. Ne var ki 1980 de Güneyde Ali Nasır Muhammed'in bir darbe ile koyduğu bir Marksist olan Devlet Başkanı İsmail'in yerine geçmesi ile iki ülke arasındaki ilişkilerin niteliği de değişmeye başlamış ve birleşme konusu tekrar tartışılmaya başlanmıştır. Kuzeyde de 1978'de iktidara gelen Taiz Valisi Abdullah Salih, Güney ile birleşmenin koşullarını sağlamaya dönük bir faaliyet içerisindeydi. İki lider kısa bir süre sonra iki ülkenin birleşmesini sağlayacak önemli bir adım atarak "Yüksek Yemen Meclisi"ni oluşturdular. Bu meclisin temel çalışma alanı iki ülke politikaları arasındaki koordinasyonu sağlamaktı. Meclis çalışmaları sonuç vermeye başladı ve ilk işbirliği yıllardır her iki ülkenin egemenlik iddiasında bulunduğu ve her iki ülkenin de toprağı içerisinde olan Marip ve Shabwa bölgelerinin öncelikli olarak askerden arındırılması ve arkasından da birlikte petrol arama ve işletme faaliyetlerinde bulunulması üzerinde anlaşıldı.³⁹

İki ülke arasındaki ilişkiler, 1986'da Ali Muhammed'e düzenlenen darbe ile kesintiye uğramışsa da kısa bir süre sonra tekrar rayına oturmuştur. 1986 darbesinden sonra Moskova, eski Devlet Başkanına destek veren Sana'a hükümetini yeni Aden hükümetine karşı düşmanca politikalar

³⁷ F. Gregory Gause III, "Yemeni Unity: Past and Future", **Middle East Journal**, Vol: 42, No: 1, (Winter 1988), ss.35-37 (ss. 33-47)

³⁸ Kahire ve Trablusgarp Antlaşmaları için bkz., <http://www.al-bab.com/yemen/gov/off5.htm>

³⁹ Burrowes, op. cit., ss. 484-485

içerisine girmemesi ve Güney üzerinde bir baskı yapmaması için uyarıda bulunmaktaydı.⁴⁰ Ancak 1989'a gelindiğinde Sovyetler Birliği'nin dağılma sürecine paralel olarak, Aden hükümeti de Sana'a hükümeti ile birlik anlaşması üzerinde tekrar müzakerelere başlamıştır. Bu doğrultuda Ali Salim el Baydah (Baydh) ile Salih arasında Nisan ayı içerisinde Taiz'de bir görüşme yapıldı. Bu görüşmeden birkaç gün sonra da, 4 Mayıs'ta "Temel Antlaşma imzalandı". Buna göre birlik politikaları üzerinde anlaşmaya devam etme kararı alınırken, Yüksek Yemen Meclisi de çalışmalarına tekrar başlamıştır.⁴¹

Nitekim iki Yemen, Nisan 1990'da bir birleşme anlaşması imzaladı ve bu anlaşma uyarınca 22 Mayıs 1990'da birleşme gerçekleştirildi. Anlaşma 22 Kasım 1992'ye kadarki sürenin geçiş süresi olarak kabul edilmesini, bu sürenin bitiminde demokratik seçimlerin yapılmasını ve geçiş dönemi sonrası idari mekanizmanın bu seçim sonuçlarına göre belirlenmesini öngörüyordu. Ayrıca içlerinde kabile liderlerinin de bulunacağı 5 kişiden oluşan bir başkanlık konseyinin kurulmasına karar verildi. Böylelikle kabile liderlerine de yönetimde söz hakkı tanınmaktaydı. Bununla birlikte yeni devletin iki meclise sahip olması kabul edilmekteydi. Bunlar bir kısım yasama gücünü de elinde bulunduran ve Başkan tarafından atanan toplam 60 üyeli Şura Konseyi (Shura Council) ile doğrudan halk tarafından seçilecek ve 301 kişiden oluşan Parlamentodur (House of Representatives).⁴² Anlaşma en geç 1991 yılı sonuna kadar her iki tarafta da halk oylamasına gidilmesini öngörmekteydi. Bu bağlamda 1991 yılında yapılan referandumu takiben 30 ay içerisinde parlamento seçimlerinin yapılması konusunda da uzlaşma sağlanmıştı.

Sonuç olarak 1830'lardan itibaren iki Yemen'in birleştirilmesine dönük olarak gösterilen çabalar ancak 1990'ların başında, demokratik bir Yemen zemini üzerinde oturtularak gerçekleştirilebilmiştir. Gerçekten de yaklaşık 200 yıldır bir birinden ayrı bir politik kültür oluşturan Kuzey ve Güneyin birleşmesinde demokrasi kilit rolü oynamıştır. Kendi bölgelerinde iktidarı elinde tutan liderler iki ülkenin entegrasyonunu sağlamak için demokrasiye başvurmuş ve demokrasi üzerinden hareket ederek birleşmeyi sağlamışlardır. Bu aşamadan sonra ise demokrasinin nasıl işleyeceği daha büyük önem kazanmaktaydı.

BİRLEŞİK YEMEN CUMHURİYETİ'NDE BİR SİYASİ YAPI OLUŞTURMA SÜRECİ

1989'un sonlarında başlayan birlik müzakerelerinde Kuzeyin ve Güneyin liderleri, ilk başlarda kurulacak yeni devletin bir çeşit federasyon olmasını düşünmekteydiler. Birliğe önderlik eden Kuzey ve Güneydeki siyasal iktidarlar ve bu çerçevede hakim iki siyasi parti (GPC-YSP), kendi bölgelerindeki otoritelerini devam ettirmekle beraber birleşme sürecine paralel olarak, sisteme yeni partilerin katılması izin verecekler ancak her iki parti, sisteme katılan yeni partilerin üzerinde bir kontrol oluşturacaktı.⁴³ Ancak birlik anlaşmasını takiben Mayıs'ta (1991) yapılan referandum ile kurulan Yemen Cumhuriyeti'nde kabile, Seyyit ve İslamcı gruplar kendilerini kurdukları partiler ile temsil etmeye başlamaları ile durum değişti. Aynı zamanda halkın bir kısmının da daha liberal ve özgürlükçü bir sistemden yana tavır koyması, YSP'nin Güneydeki önderliğini tehdit etmekteydi.

⁴⁰ Fred Halliday, "Moscow's Crisis Management: The Case of South Yemen: The Great Powers and the Middle East", **Middle East Report**, Issue 151, Mar.-Apr., 1988, ss.18-22

⁴¹ Burrowse., op. cit, s. 490

⁴² <http://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/ym.html>

⁴³ Burrowes, "The Republic of Yemen: The Politics of Unification and Civil War", Ed. Michael C. Hudson, **Middle East Dilemma: The Politics and Economics of Arab Integration**, Center for Contemporary Arab Studies Georgetown University Tauris & Co. Ltd Press. 1999., <http://www.ciaonet.org/book/hudson/hudson09.html>.

Yukarıda da belirtildiği gibi, 1991 referandumundan sonra 1992 yılında parlamento için seçimlerin yapılması kararlaştırılmıştır. Ancak Sosyalist Parti geçiş dönemi sonunda yapılacak seçimlerde bir başarı elde edemeyeceğini anlayınca seçimin ertelenmesini ve kendisine seçim sonrası için bazı garantiler verilmesini istedi. Yapılan gizli görüşmeler sonunda seçimler 27 Nisan 1993'e ertelendiyse de Sosyalist Parti istediği garantileri alamadı. 27 Nisan 1993 seçimlerinde, 301 kişilik parlamento için, Ali Salih'in partisi (General People's Congress-GPC) 123 sandalye kazanırken, kabile güçlerine dayanan ve Yemen'in geleneksel yapısının korunmasından yana olan Islah 62, YSP 57, Baas 7 (Irak taraftarı), Nasırcı partiler 4 ve bağımsızlar 47 sandalye kazandılar. Ancak seçimlerden hemen sonra YSP kendi adaylarından 57 kişinin Parti kontenjanlarından ve 17 kişinin de bağımsızlar listesinden seçildiğini iddia ederek, koalisyon ortağı olması gerektiğini iddia etti. YSP'nin iddialarına karşılık diğer partilerde buna benzer iddialarda bulundu. Ancak YSP'nin itirazlarına rağmen yeni hükümet, GPC ile Islah arasında kuruldu.⁴⁴ Seçimlerde önemli bir başarı gösteremeyen Ali Sâlim el-Beyd Hükümetin kurulmasını takiben de Kuzeyli yöneticileri çeşitli şekillerde itham etmeye başladı ve çok geçmeden başkent Sana'a'yı terk ederek Aden'e yerleşti ve YSP yetkilileri birlikten çekildiklerini açıkladılar. YSP liderleri birlikten çekildiklerini açıklamışlarsa da, Sana'a hükümeti birkaç ayda Aden'de mevzilenen Güneyli güçleri mağlubiyete uğratarak, tüm Yemen topraklarında yönetimi ele geçirmiştir. YSP'nin Güneydeki etkinliği kırılmakla beraber, sendikalar, kadın dernekleri ve sosyalistler ile Kuzeyin kabileleri ve İslamcı gruplar arasında çatışmalar devam etmiştir.

Güneyli güçlerin direnişlerinin kırılmasında merkezi hükümetin dışında önemli rol oynayan bir diğer güç de Islah Partisi'dir. Islah esas olarak üç kesim tarafından desteklenmektedir. Bunlardan en önemsi Aşiretlerdir. Nitekim 1993 seçimlerinde Islah, aşiretlerin yoğun bulunduğu seçmen yörelerinde diğer Partilere büyük bir fark atmıştır.⁴⁵ Bilinen adıyla Yemen Islah Birliğinin lideri, Haşhid Konfederasyonu lideri Şeyh Abdullah bin Hüseyin al-Ahmar'dır. Islah Partisinin ideolojik yanını ortaya koymak güçtür. Bu bağlamda Islah bir çok grubu içinde barındırmakla beraber en büyük desteğini kabilelerden almaktadır.

Parlamente sistemi ret eden bazı radikal gruplar, siyasi partilerin varlığına karşı tavır almışlardır. Kendilerini İslamcı olarak niteleyen bu gruplar Hizbullah dışında hiçbir partinin varlığını kabul etmedikleri gibi, muhafazakar grupları içinde barındıran Islah'ın parlamente rejimle olan ilişkisinden dolayı onu da ret etmektedirler. Fakat bunların sayısı siyaset sürecini yönlendirecek kadar fazla değildir. Özellikle Afganistan savaşında yer almış mücahitlerin desteği ile Sudan ve Suudi Arabistan gibi ülkelerden gelen mücahitlerin desteğini almaları sonucunda biraz etkili olabildilerdir.⁴⁶

Nitekim birleşmeden hemen sonra radikal gruplar ile YSP arasında bir kanlı iç savaş başladı. İlk üç yıl içerisinde yaklaşık 150 YSP üyesi öldürüldü. YSP olaylardan Islah'ı sorumlu tutarken, Islah bunun 1986'da Güneyde meydana gelen olayların bir devamı olduğunu ve bu bağlamda Güneylilerin kendi aralarında bir hesaplaşmaya gittiklerini iddia etmekteydi. Olaylar Güneyin birlikten ayrılması ile en üst seviyeye çıktı. 1993'ün son aylarında Güneye düzenlenen askeri harekatlarda Kuzeyli kabileler Cumhurbaşkanı Abdullah'ın yanında yer aldılar. Bu durum YSP ile muhafazakar grupların arasındaki

⁴⁴ Shelia Carapico, "Elections and Mass Politics in Yemen"., **Middle East Report**, Issue: 185, Despots and Democrats Political Change in Arabia (Nov.-Dec. 1993)., s. 4 (ss. 2-6)

⁴⁵ Ibid., s.3

⁴⁶ Paul Dresch-Bernard Haykel, "Stereotypes and Political Styles: Islamists and Tribesfolk in Yemen", **International Journal of Middle East Studies**, Vol: 27, Iss: 4 (Nov., 1995), ss. 410-413 (ss. 405-431).

savaşın daha da kızışmasına yol açtı. YSP'nin yenilmesinden sonra ise, İslah bu bölgede YSP'den kalan boşluğu doldurmaya çalıştı. YSP'nin etkisinin kırılmasından sonra bölgede etkili olan bir diğer grupta radikal gruplar oldu. İslah'ı destekleyen bazı kabileler bu gruplar ile bazen işbirliğine giderken, Batılılara karşı şiddet olaylarını yaşadığı 1992, 1994 yıllarında İslah bu kabileler ile olan ilişkisini ret etmekteydi.⁴⁷ Radikal grupların Yemen'de varlığı kabul edilmekle beraber, bunlar sanıldığı kadar güçlü değildirler. Nitekim Batılılara karşı yapılan eylemlerin büyük bir kısmı Güneyde, kabilelerin etkin olmadığı bölgelerde gerçekleşmektedir. Dolayısıyla kabilelerin etkin olduğu Kuzeyde, radikal grupların büyük bir taraftar desteğine sahip olmadığı, ancak bazı durumlarda bazı kabilelerin bu partileri desteklediğini söyleyebiliriz.⁴⁸

DEMOKRASİNİN KURUMSALLAŞMASI: SİYASİ PARTİLER ve DEMOKRATİK SEÇİMLER

Bilindiği üzere Birlik Anayasası Mayıs 1990'da imzalandıktan sonra Mayıs 1991'de referanduma sunulmuş ve kabul edilmiş ve 1994'te de üzerinde bazı değişiklikler yapılarak yürürlüğe girmiştir. Yemen Anayasası serbest ve çoğulcu parlamenter bir sistemi zorunlu kılmaktadır. Anayasanın 39. maddesi politik hakları güvence altına almaktadır. Yemen Seçim Kanununun 27 maddesi ise (1996) Yüksek Seçim Kurulunu, seçimlerin serbest bir ortamda yapılmasını sağlamakla görevlendirmiştir. Yüksek Seçim Kurulu seçim bölgelerini belirlemek, seçmenleri seçim hakkında bilgilendirmek ve seçim sürecinin hukuka uygun bir şekilde devam etmesini sağlamakla yükümlüdür. En az iki dönem milletvekilliği yapmış kişilerden oluşan Kurul üyeleri seçimlerin demokratik bir ortamda yapılmasını sağlamakla görevlidirler. Ancak seçim sırasında ve sonrasında ortaya çıkan anlaşmazlıklar Yüksek Mahkeme önüne getirilir.⁴⁹

Bilindiği gibi siyasi partiler ve demokratik seçimler demokrasilerin vazgeçilmez koşullarından birisidir. Bu bağlamda Yemen Cumhuriyeti de siyasi partilerin eşit şartlarda seçime katılabilme haklarını garanti altına almak için gerekli yasal düzenlemeleri yapmanın yanısıra bunların Parlamentoda temsil edilmesini sağlamaya dönük olarak da seçimlerin demokratik ortamda yapılmasını sağlamaya çalışmaktadır. Yemen politik hayatında etkin bir rol oynayan YSP ve GPC hariç diğer partiler birleşmeden sonra çıkartılan Siyasi Partiler ve Dernekler Yasasına uygun olarak kurulmuş ve faaliyetlerine bu çerçevede devam etmektedirler. Bu yasaya istinaden bölgesel ve kabilesel ayrımlara dayanan partilerin yasaklandığı Yemen'de ırkçı parti kurmak da yasaktır.⁵⁰ GPC ve İslah dışındaki önemli partilerin başında temelde Arap milliyetçiliği üzerinde birleşen Baas Partisi (National Arab Socialist Baath Party) ile Nasırcı Birlik Partisi gelmektedir (Nasserite Unionist Party).

⁴⁷ Ibid., s. 424-425

⁴⁸ İslah ile radikal gruplar arasındaki bağları detaylı bir şekilde inceleyen ve Yemen'in toplumsal yapısını göz ardı etmeden yazarların bir kısmı, radikal grupların bazı kabileler ile işbirliğini İslah'ın politik çizgisi olarak değerlendirmemektedir. Dolayısıyla İslah'ın politik çizgisini Yemen'in toplumsal ve sosyal yapısının bir uzantısı olarak görmektedirler, bkz., Paul Dresch-Bernard Haykel, "Stereotypes and Political..", op. cit., ss. 405-431.

⁴⁹ **United Nations Development Programme**, Yemen Elections, <http://www.undp-pogar.org/countries/yemen/elections.html>

⁵⁰ Yemen'de 40 yakın parti kapatılmıştır., **United Nations Development Programme**, Yemen Elections, <http://www.undp-pogar.org/countries/yemen/elections.html>. Diğer yandan Yemen aynı zamanda Anayasanın birinci maddesi Yemen'in bir İslam Cumhuriyeti olduğunu, 2. madde İslam'ın devletin resmi dini olduğunu, Şeriat'ın yasamanın asıl kaynağını oluşturduğunu kabul etmektedir. Aynı zamanda 31 madde kadınların Şeriat hukuki içerisinde hak ve görevlere sahip olmasını şart koşmaktadır, bkz, <http://www.law.emory.edu/IFL/legal/yemen.htm>

YSP genelde Aden ve Aden dışındaki sosyal demokrat kesimlerden oy almaktadır. 1993 seçimlerinden sonra yapılan 1997 seçimlerini boykot eden parti, 2003 seçimlerinde bir başarı gösterememiştir. Baas Partisi lideri Şeyh Sinan A. Lahum ise Bakil Konfederasyonun etkin olduğu bölgelerden oy alırken, aynı zamanda Irak taraftarı (eski Irak) bir çizgide olduğundan milliyetçilerden de oy almaktadır.

Anayasal zemin çerçevesinde çok partili bir sisteme geçişin garanti altına alınması, özgür ve çoğulcu basının desteklenmesi, kadınların seçme ve seçilme hakkının geliştirilip yaygınlaştırılması, geleneksel yapıların güçlü olduğu Yemen toplumunda önemli bir başarı olarak görülmektedir. Bilindiği gibi geleneksel toplumlarda özellikle kabile sisteminin hala güçlü olduğu Arap toplumunda kadınların sosyal hayatta oynadıkları rol ikincil düzeyde kalmaktadır; hem eğitim alanında hem de politik hayatta kadınlar geri planda tutulmaktadır. Oysa ki Yemen Cumhuriyeti Arap yarımadasında kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanıyan ve bunu destekleyen bir ülke olması açısından önemlidir. Nitekim yalnız oy hakkı tanımakla kalmayıp, seçimlere kadınların katılmasını sağlaması açısından da büyük bir başarı göstermiştir. Seçmenlerin yaklaşık %45'inin kadınlardan oluştuğu Yemen'de ilk seçimlerde oy kullanacak kayıtlı kadın sayısı 1.8 milyon iken bu sayı daha sonraki seçimlerde 3.4 milyona kadar çıkmıştır. Ancak, buna rağmen Parlamentoda temsil edilen kadın sayısı çok düşüktür.⁵¹

Demokratik sürecin başladığı 1993'ten itibaren Yemenli seçmenler üçü Parlamento üyelerini seçmek için (1993, 1997, 2003), biri başkanlık seçimi için (1999), biri Yerel Meclis seçimleri için (2001) ve bir de Anayasa referandumu için olmak üzere toplam altı sefer sandık başına gitmişlerdir. Dolayısıyla demokratik sürecin başladığı 1993'ten itibaren gerçekleşen seçimler Yemen'deki demokratik kültürün gelişmesinde önemli bir rol oynarken, bu süreç aynı zamanda tüm Yemenli gruplar tarafından ilgi ile desteklenmektedir.⁵²

Aşağıdaki tabloda Parlamento seçimlerinin sonuçları verilmektedir.

Politik Partiler	1993 Seç.	27 Nisan 1997 Seç.	Ocak 2002, Partilerin Parlamentodaki Temsil Durumu	27 Mart 2003 Seç.
GPC	123	189	223	238
İslah	62	52	64	46
YSP	57	-	2	8
Baas	7	2	2	2
Nasırcı Partiler	4	3	3	3
Bağımsızlar	47	54	7	4
Belirlenmemiş	1	1	-	-
Toplam	301	301	301	301

Nasırcı Partiler: Nasırcı ve Arap milliyetçisi üç parti 1993 seçimlerinde ortak liste vererek seçime girdikten sonra kendi aralarında birleşerek, Nasırcı Birlik Partisi'ni kurmuşlardır (Nasserite Unionist Party). Belirlenmemişler ise, yapılan seçimlerden sonra, o bölgenin seçimlerinin iptal edilmesinden sonra bu milletvekilliğini kaybeden toplam sayıyı göstermektedir. Kaynak., Shelia Carapico, Elections and Mass Politics in Yemen: Despots and Democrats Political Change in Arabia, **Middle East Report**, Issue: 185, (Nov.-Dec. 1993), s. 4; <http://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/ym.html>; <http://www.electionworld.org/election/yemen.htm>, kaynaklarından yararlanılarak tablo tarafımızdan hazırlanmıştır.

⁵¹ İlk parlamento seçimlerinden sonra 17 bayan Parlamenteoya girme başarısı gösterirken bu sayı 1997'de 11'e düşmüştür, bkz. Preliminary Statement Of The Ndi International Election Observer Delegation To Yemen's April 27 Legislative Elections, **National Democratic Institute: for International Affairs**, Sana'a, April 29, 2003, http://www.ndi.org/worldwide/mena/yemen/statements/prelimstatement_042903.asp

⁵² Ibid.

Yukarıda da belirtildiği gibi Şeyh Abdullah al Ahmer'in (aynı zamanda Parlamento Başkanı) liderlik ettiği İslah Partisi içerisinde başka kabile liderleri de bulunmaktadır. Bunun yanında ülkede iktidarı elinde tutan Ali Abdullah Salih de Hashid Konfederasyonuna bağlıdır. Baas Partisi lideri Şeyh Sinan Abu Lahum ise Bakil konfederasyonuna bağlıdır.⁵³ Açıkçası kabilelerin devlet bürokrasisi içerisinde güçlü bir şekilde temsil edildikleri görülmektedir. Kabilelerin güçlü liderler tarafından yönetildiği Yemen toplumsal yapısı içerisinde kabile liderleri çok önemli rol oynamakla beraber bu liderler her zaman kendi kabile üyesinin çıkarlarını gözetmek ya da kendi kabilesini temsil etmek durumunda olmayabiliyorlar. Dolayısıyla Yemen'in demokratikleşme sürecinde kabile liderlerinin devlet bürokrasisi içerisinde yer alması ya da diğer bir deyişle Yemen politik hayatında kabile liderlerinin önemli roller oynaması teorik olarak demokrasi sürecini tehdit eden bir durum değildir. Zira Yemen'in geleneksel bir toplum olduğu ve demokrasinin bu gerçeklik üzerine inşa edileceği Yemenli politikacılar tarafından da kabul gören bir yaklaşımdır.⁵⁴

Ancak, bu noktada kabile liderlerinin de demokratik sürece bağlılığı önemlidir. Ekonomik göstergelerin kötüye gittiği Yemen'de Başkan Salih kabile liderlerini sistem içerisinde tutmak için petrol ve petrol tankerlerinden elde ettiği gelirlerin bir kısmını kabile liderlerinin etkin olduğu bölgelere aktarmaktadır. Böylelikle merkezi hükümetin kontrol edemediği bölgeleri kabile liderleri ile kontrol altına almaya çalışmaktadır. Kişi başına GSMH 800 dolar civarında olduğu Yemen, dünyanın yoksul ülkeleri arasında sayılmaktadır.* Ülke gelirinin daha da düşmesi sonucu 1995'de %30'olan işsizlik oranı 2000 yılı itibariyle %40'lara ulaşmıştır. Buna bağlı olarak okuma ve yazma oranında da önemli düşüşler olmuştur. 1995 yılı itibariyle erkeklerde yaklaşık %50, bayanlarda ise yaklaşık %30 olan okuma yazma oranı, son yıllarda hem erkeklerde hem de bayanlarda yaklaşık %5 oranında düşmüştür. Ekonomi ve eğitim alanında yaşanan olumsuzluklar da kabile liderlerinin hem kendi kabilesi hem de merkezi hükümet üzerindeki etkisini ve gücünü arttırmaktadır. Bu gerçekliğin farkında olan Başkan Salih, merkezi hükümetin güçsüz olduğu bölgelerde doğrudan kabile liderlerine para aktararak, bunların sistem içerisinde kalmasını sağlamaktadır.⁵⁵ Bu bağlamda ülke gelirlerinin daha da düşmesi ve insanların yaşam koşullarının daha da kötüleşmesi uzun vadede demokrasi sürecini sekteye uğratabilecek en büyük tehditlerden biri olarak görülmektedir.

Özellikle merkezi hükümetin kontrol edemediği ve kabilelerin etkin olduğu bölgelerin sistem dışına çıkmasını önlemeye dönük olarak 2000 yılında önemli adımlar atıldı. Bu bağlamda Başkan Salih, Yemen'deki toplumsal yapıyı dikkate alarak 20 ilde Başkan tarafından atanan Vali ile birlikte çalışacak olan Yerel Meclislerin oluşturulmasına (Local Council) dönük gerekli düzenlemelerin yapılmasına destek vermiştir. Esasında Yerel Meclislerin kurulması ve bunun için doğrudan seçimlerin yapılmasına birleşmenin sağlandığı ilk yıllarda karar verilmiş ancak, daha sonra plan rafa kaldırılmıştır. Konu 2000 Şubatında tekrar Parlamentonun gündemine alındıktan sonra karara bağlanmıştır. Ancak demokrasinin güçlenmesinde önemli bir işlev görecektir olan Yerel Meclislerin

⁵³ Elham M. Manea, Yemen, The Tribe And The State, <http://www.al-bab.com/yemen/soc/manea1.htm>

⁵⁴ Yemen'de Başbakanlık yapmış Abd al-Karim al-Iryani (konuşmayı yaptığı Nisan 1998'de Dışişleri Bakıydı) Yemendeki demokratik sürecin Yemen'in toplumsal yapısını göz ardı etmeden geliştireceğini vurgulamaktaydı. Iryani aynı zamanda kabilelerin ya da geleneksel yapıların ekonomik gelişmenin önünde ya da demokrasinin önünde bir engel olmadığını tam aksine bunu destekleyen bir öge olduğunu söylemekteydi, bkz, Abd al-Karim al-Iryani, **The Role Of The State In A Traditional Society**, <http://www.al-bab.com/yemen/gov/iryani1.htm> 1-4 1998.

*United Nations' Human Development indeksine göre, 173 ülke arasında 144. sırada.

⁵⁵ Willims, Peter, "The Stakes Are Higher", **Middle East**, Issue:332, Mar2003, ss. 24-28

Yemen'deki demokratikleşme sürecine ciddi katkılar sağlayacağı açık olmakla beraber, bu konuda merkezi hükümetin sınırlı yetkilerinin devredildiği Yerel Meclis Başkanlarının doğrudan Devlet Başkanı tarafından atanması, Yerel Meclislerin Devlet Başkanı tarafından kontrol altına alınmasına yol açmaktadır.⁵⁶

Yasal düzenlemeler tamamlandıktan bir sonraki yıl, yani 20 Şubat 2001'de Yerel Meclisler için ilk seçimler yapıldı. Sınırlı bir yetkiye sahip olan Yerel Meclis seçimlerine katılımın yüksek düzeyde gerçekleşmiş, ancak seçimlerden sonra YSK'nın (-Yüksek Secim Kurulu-Supreme Elections Committee-SEC) seçim sonuçlarına hile karıştırdığı iddia edilmiştir. Hem seçim sürecine hem de seçim sonuçlarına itirazların yanında, GPC'nin başta medya olmak üzere devlet imkanlarından yararlanırken, diğer partilerin bu imkanlardan yoksun bırakıldığı ya da seçim çalışmalarının engellendiği de ileri sürülmüştür. Özellikle bu konuda GPC'yi protesto etme amacıyla Islah, Baas ve Nasır taraftarı on binlerce kişi Başkent Sana'a'da protesto eylemleri gerçekleştirmiştir.⁵⁷

Yerel Meclis için toplam 145'i kadın olmak üzere 26 bin aday 7 bin kişilik meclis üyeliği için yarışmışlardır. Nitekim 1997 parlamento seçimleri 1557 aday yarışırken, Yerel Meclis için yarışan adayların sayısındaki fazlalık dikkat çekicidir. Ancak Yerel Meclise seçilen adayların kendi bölgelerindeki kabile ya da dini otoritelerini sürdürmede büyük bir prestij sahibi olacağından bu seçimlerde yaşanan yasadışı olaylar ya da çatışmalar diğer seçimlerden çok daha fazla olmuştur.⁵⁸ Tartışmalı gecen Yerel Meclis seçimlerinden sonra GPC büyük bir başarı sağlarken, YSP ciddi bir başarı gösterememiştir. Islah ise özellikle kabile bağları ile dini akımların güçlü olduğu Abyan ve Marib gibi bölgelerde büyük bir başarı göstermiştir.⁵⁹

Aynı gün Yemen'de yaklaşık sekiz milyon seçmen Devlet Başkanı Abdullah Salih'e geniş yetkiler tanıyan anayasa değişikliği için de sandık başına gitmiştir. Muhalefetteki Islah Partisi ve Yemen Sosyalist Partisi, yerel seçimler için aday gösterse de 1978'den beri iktidarda olan Salih'i ülkeyi tek parti yönetimine götürmekle suçlayıp referandumu boykot ettiler. Salih'in anayasal değişiklik paketi, devlet başkanı ve parlamento üyelerinin görev sürelerinin uzatılmasını ve 60 üyesinin tümünü devlet başkanının atadığı Şura Meclisinin üye sayısını 111'e çıkararak yasama yetkilerine sahip alt parlamento haline getirilmesini öngörüyor. Pakette, devlet başkanının görev süresinin beş yıldan yedi yıla çıkarılıp iki kez seçilmesine olanak sağlanıyordu. Böylelikle 2003'e kadar Islah'ın iktidara gelmesi engellenmekle kalınmıyor aynı zamanda Salih'in 2013'e kadar iktidarda kalması için koşullar da hazırlanıyordu.⁶⁰ Referandum sonucu Ali Abdullah Salih'in görev süresi doğrudan iki yıl daha uzatılarak 2006'ya kadar Devlet Başkanlığı görevini sürdürmesine imkan sağlandı. Yeni Anayasa aynı zamanda Başkana Şura Meclisinin üye sayısını 111'e çıkartma hakkı tanımakla birlikte Başkan tarafından atanan Şura Meclisi ile halk tarafından seçilen Parlamento arasındaki ilişki ya da yetki dağılımı ise yapılan Anayasa değişikliğinde kesin çizgilerle

---

⁵⁶ **Human Rights Watch**, Yemen's Constitutional Referendum and Local Elections, February 2001, <http://www.hrw.org/background/mena/yemen-bck-0201.htm>

⁵⁷ <http://www.yemenmonitor.com/uss223.html>

⁵⁸ Brian Whitaker, Elections Marred, **Middle East International**, 9 March, 2001.

⁵⁹ Marib bölgesinde, Islah 86 sandalye kazanırken GPC yalnız 23 sandalye kazanmıştır. Whitaker, Elections..., loc. cit.

⁶⁰ **Radikal Gazetesi**, 21 Şubat 2001

belirtilmemiştir. Ancak, şurası açıktır ki, Başkan Salih Şura Meclisi yolu ile Parlamento üzerindeki denetimini belirgin şekilde artırmıştır.⁶¹

Sonuç olarak yaklaşık 10 yıllık bir demokrasi tecrübesine sahip olan Yemen, kısa süre içerisinde demokrasinin vazgeçilmezlerinden olan serbest seçimler, çok partili sistem, kadınların siyasal hayatta aktif olarak yer alması, basın özgürlüğü ve kişisel haklar kullanımı konusunda diğer Arap ülkelerine oranla büyük bir başarı göstermiştir. Yemen'in toplumsal yapısına uygun olarak yetkilerin merkezden yerele aktarılması konusunda çalışmalar başlatılmış ve sınırlı olsa bir kısım yetkiler halkoyu ile seçilen Yerel Meclislere devredilmiştir. Ancak, yukarıda da belirtildiği gibi hem bu Yerel Meclis Başkanlarının Devlet Başkanı tarafından atanması hem de Şura Meclisinin üye sayısının artırılıp bazı yasama yetkileri ile donatılması, basın üzerinde kurulan denetim ve seçim dönemlerinde devlet imkanlarının bazı gruplarca kullanılması demokratik sürece gölge düşüren gelişmeler olmuştur. Dolayısıyla demokratik sürecin biraz kontrollü geliştiği görülmektedir. Özellikle de hala güçlü aile bağlarının önemli olduğu Yemen toplumunda bu durum daha da önem kazanmaktadır. Yalnız bu noktada aile bağlarına dayanan geleneksel toplumların İryani'nin belirttiği gibi, demokrasi sürecini sekteye uğratmadığı daha ziyade bu değerlerin demokrasi süreci içerisinde kendine özel bir yer bulduğunu belirtmek gerekir. Yemen örneğinde görüldüğü gibi yetkinin merkezden yerele aktarılması daha büyük bir önem taşımaktadır. Yerel Meclis için yapılan seçimler Parlamento seçimlerinden daha fazla önem kazanmıştır. Özellikle son yıllarda Almanya benzeri bir siyasal sistem üzerinde durulduğunu belirtmek gerekir. Yerel otoritelerin güçlendirilmesi esasında Yemen'e özgü bir eyalet sisteminin geliştirilmesinin tasarlandığı bir plan 1999 yılında BM'nin Sana'a'daki temsilcisi James Rolly ile Başbakan Abukader Cemal tarafından şekillendirilmiştir. Yerel otoritelerin güçlendirilmesi çerçevesinde yasamaya ait bazı ekonomik ve idari yetkilerin bu otoritelere devredilmesi üzerinde durulmaktadır.⁶² Yemen'in bir gerçekliği olan kabile, aşiret, Seyit, Şeyh gibi otoriteler ve bunlara bağlı binlerce silahlı güçlerin, kendi özerkliklerini korumadan yana tavır koydukları bilinmektedir. Her ne kadar demokratik sürece katılsalar dahi merkezi hükümetin otoritesinin bunların etkin olduğu bölgelerde tam olarak yerleştiği söylenemez. Dolayısıyla merkezi hükümet bu olgulardan hareketle yerel otoriteleri güçlendirerek, bu güçlerin siyasal sürece katılımını ve hukukun izin verdiği ölçüde özerkliklerini devam ettirmelerine imkan tanıyabilir. Çalışmada ortaya konduğu gibi Yemen'deki demokratik süreç her geçen gün biraz daha gelişmekte ve özellikle Yerel Meclisin bu demokratik anlayışa büyük katkı sağlayacağı beklenmektedir.

---

⁶¹ Yemen's Constitutional Referendum and Local Elections, **Human Rights Watch Backgrounder**, February 2001, <http://www.hrw.org/backgrounder/mena/yemen-bck-0201.htm>.

⁶² Yasser Al-Mayssi, **Decentralization Needs A Plan**, <http://www.yementimes.com/03/iss9/ln.htm>